

Papp Sándor (Szeged, Szegedi Tudományegyetem): *Bethlen Gábor hatalomra kerülése és uralmának első évei*

Bethlen Gábor hatalomra kerülésének a történetét alapvetően a kor elbeszélő forrásainak a felhasználásával, s ezt kiegészítve a már megjelentetett oklevelek és magánlevelek alapján ismerjük. Az utóbbi időben megjelent tanulmányok az előd, Báthory Gábor történetét kiemelték a megszokott sztereotípiák közül. Külön figyelmet érdemlőek a bécsi udvar Erdélyre vonatkozó tervei, illetve az a tény, hogy Báthory Gábort diplomáciai módszerekkel arra akarták kényszeríteni, hogy elfogadja a magyar korona főségét. A bécsi politika nagyszabású elképzelései azonban itt nem álltak meg, hanem az egész régió, a Magyar Királyság középkorban létezett hatalmi előterének az ismételt létrehozását célozták meg. Biztosítani akarták azt, hogy Bécs fennhatóságát ismételten ismerje el Moldva és Havasalföld, úgy, mint a hosszú török háború során. Erről a tervről már a 19. század óta tud a szakma, jelentőségét azonban a későbbiekben a felejtésig leértékelték. Angyal Dávid a millenniumi Magyar Nemzet Történetében és ezzel párhuzamosan a Századokban megjelentetett tanulmányában Báthory Gábor bukását nagyobb összefüggésrendszerben taglalta, amelyet Szekfű Gyula is átvett néhány mondat erejéig. Angyal a vizsgálatai közben a hazai források mellett áttekintette a környező államokból származó adatokat, az akkoriban megjelent román Hurmuzaki-féle forráskiadás lengyel, olasz és bécsi dokumentumait, ugyanakkor a jegyzeteiből látszik, hogy önálló kutatást is véget Bécsben és a Thurzó levéltárban.

Az utóbbi években lehetőségem nyílt arra, hogy témára vonatkozó primér források néhány csoportjával alaposabban is megismerkedhessek. A Hungarica és Turcica anyagot eleinte csak 1612-től néztem át, azonban a folyamatok követéséhez szükségesnek tűnt, hogy a korábbi éveket is hasonlóan áttekintsem. Ugyanakkor kiemelten hasznos volt a Thurzó levéltár anyagának a feldolgozása. Fontos adalékokkal szolgáltak a Porta Bécsbe és Erdélybe küldött török levelei, amelyeket eredetiben, illetve fordításban használtam.

Előadásomban a következő kérdésekre keresek választ:

Milyen konkrét lépéseket tettek Bécsben azért, hogy Báthory Gábort lejárassák a törökök előtt? Erre a kérdésre elsősorban Michael Starzer konstantinápolyi állandó követ jelentéseit használtam, amelyek éveken keresztül elsőként Báthory II. Mátyás ellen folytatott képzelt vagy valós praktikáiról szóltak. Andrea Negroni többszöri követjárásakor is kiemelt témaként merült fel Báthory megítélése. Ide köthető az is, hogy 1611-ben a bécsi udvarból Radu Șerban, Constantin Movilă és a lengyelek között hivatalos kapcsolatkeresés indult, amelyből egy akcióközösség jött létre, amelyet Cesare Gallo hozott tető alá.

Mi volt az oka annak, hogy a magyarországi török méltóságok, elsősorban Tirjáki Haszán budai pasa igen nagy megértéssel viselkedett Báthoryval szemben, még katonai segítséget is adott a havasalföldi hadjáratához? Erre elsősorban a pasa Bécsbe küldött magyar nyelvű leveleit vettem vizsgálat alá.

Mikor és milyen okból romlott el a kapcsolat Báthory Gábor és Bethlen Gábor között? A szokásos magánéleti konfliktus helyett kimutatható-e az, hogy Bethlen elárulta Báthoryt, s ha igen (véleményem szerint igen), akkor ez mikor kezdődött, milyen adatokkal lehet az eddigi forrásainkat kiegészíteni? Ebben az ügyben a Hungarica és Turcica mellett elsődlegesen a Hurmuzaki-féle forráskiadás biztosít újabb lehetőségeket.

Volt-e kapcsolata Bethlen Gábornak Giczi András 1612-es évi portai fellépéséhez, ténylegesen a támogatói közé tartozott-e Bethlen Gábor és Deák Mehmed (úgy, mint Bocskai idején 1604-ben)? (Báthory Gábornak legalábbis ezt volt a véleménye.)

Az eddigi források alapján helyesen rekonstruáltuk-e azt, hogy mikor és hol volt Bethlen Gábor 1613-ban? A fennmaradt jelentések mellett egy, az 1610-es években Bécsben összeállított német nyelvű oklevél-kivonat gyűjteményt használtam, kiegészítve az elszórtan fennmaradt jelentésekkel, levelekkel.

Utolsóként pedig arra keresek választ, hogy ténylegesen mikor kapta meg Bethlen a szultántól a fejedelmi kinevezést jelentő oklevelet? Igaz-e, hogy már ennek birtokában tért vissza Erdélybe, vagy csak később, a választás után jutott a szultáni diplomához? Ehhez szorosán kapcsolódva vizsgálom azokat a forrásokat, amelyek az *első*, majd a *második* kinevező leveléről szólnak. Ezeken keresztül választ keresek arra, hogy igaz-e az a tétel, hogy a Porta még a látszatot is elkerülve ültette Bethlent Erdély trónjára.